
GHID
de monitorizare a izolatoarelor de detenție din
subordinea Inspectoratului General al Poliției

Chișinău, 2019

Proiect finanțat de Uniunea
Europeană

Co-finanțat și implementat
de Fundația Soros-Moldova

Consiliul Național pentru Asistența
Juridică Garantată de Stat

Acest Ghid a fost elaborat în cadrul proiectului *Promovarea Activității Polițienești bazate pe Drepturile Omului în Moldova* finanțat de Uniunea Europeană, implementat și co-finanțat de Fundația Soros-Moldova.

Autori:

Tudor OSOIANU, cercetător științific coordonator, doctor în drept, conferențiar universitar

Veronica MIHAILOV-MORARU, consultantă, expertă în Drepturile Omului, ex-avocat public

Lilian DARII, director executiv, Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat

CUPRINS:

Introducere	4
Capitolul I. Drepturile persoanei reținute.....	6
1) DREPTUL LA INFORMARE.....	7
2) DREPTUL LA APĂRARE.....	8
3) DREPTUL LA TRADUCĂTOR sau DREPTUL LA INTERPRET.....	10
4) DREPTUL LA TĂCERE sau DREPTUL DE A NU SE AUTO-INCRIMINA	11
5) DREPTUL LA ASISTENȚĂ MEDICALĂ.....	13
6) DREPTUL DE A CONTACTA RUDELE.....	14
7) DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE și DREPTUL DE A DEPUNE PLÂNGERE ...	14
Capitolul II. Asistența juridică de urgență garantată de stat acordată persoanelor reținute.....	17
Capitolul III. Procesul de monitorizare realizat de avocați	22
A) Metodologia și instrumentele de cercetare	24
B) RAPORTAREA	26
CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	28
Anexa nr.1 Chestionar-tip de monitorizare a izolatoarelor de detenție din subordinea Inspectoratului General al Poliției.....	29
Anexa nr.2 Ce se întâmplă cu Dvs. dacă ați fost reținut/ă de poliție?.....	33

INTRODUCERE

Dreptul la libertate și siguranță personală constituie unul dintre drepturile fundamentale ale omului. Totuși, acest drept nu este unul absolut. Autoritățile statului au dreptul de a priva persoanele de libertate în cazurile și în modul stabilit de lege, cu respectarea garanțiilor legale prevăzute pentru privarea de libertate, precum dreptul la informare, dreptul la apărare, dreptul la tăcere, dreptul de a contacta rudele, dreptul la traducător, dreptul la asistență medicală etc.

Monitorizarea este o componentă vitală pentru a asigura că drepturile omului sunt respectate, iar încălcările acestor drepturi sunt depistate, remediate și prevenite. Încălcarea dreptului la libertatea și securitatea persoanelor este una dintre cele mai frecvente probleme cu care se confruntă sistemul de justiție penală al Republicii Moldova. Situația de facto a persoanelor reținute în Inspectoratele de poliție din Moldova este una necunoscută și prezintă un subiect frecvent al cazurilor examinate de Curtea Europeană pentru Drepturile Omului.

Pe de o parte, informațiile oficiale prezentate de organele de drept naționale au doar un aspect statistic și nu oferă date despre profilul social al persoanelor reținute, categoria infracțiunilor pentru care au fost reținuți/te și informații despre respectarea drepturilor și garanțiilor procesuale la reținere și detenție în custodia poliției. Pe de altă parte, reținerea și detenția provizorie sunt procese închise și sunt accesibile unui număr limitat de persoane sau instituții, fapt ce cauzează acest vid informațional și favorizează unele forme de abuzuri precum detenție arbitrară, detenție necondiționată, corupție sau tratamente degradante și inumane.

Pe parcursul ultimilor ani, Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova a desfășurat mai multe activități cu scopul de a spori rolul avocaților și a societății civile în modernizarea și evaluarea activității polițienești pe segmentul reținerii și arestului. Astfel, a fost elaborat și testat Ghidul practic de monitorizare a respectării drepturilor persoanei reținute și au fost susținute eforturile Oficiului Avocatului Poporului și ale societății civile de a observa și semnala dificultățile poliției în asigurarea respectării drepturilor la reținere, fiind prezentate Rapoarte de monitorizare și Rapoarte speciale privind situația persoanelor reținute și aflate în custodia poliției.

Ghidul pe care îl aveți în față este destinat avocaților din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat pentru instruire în domeniul monitorizării respectării drepturilor și garanțiilor procesual-penale ale persoanelor aflate în custodia poliției. Experiența anterioară a Fundației Soros-Moldova în domeniul etapei urmăririi penale demonstrează că anume avocații din sistemul de asistență juridică garantată de stat sunt un grup-cheie cu cel mai înalt grad de expunere la etapa pre-judiciară a procesului penal și pot fi o sursă bună pentru colectarea de date veridice despre instituția reținerii. Din păcate, aceștia nu au suficientă experiență și cunoștințe practice în domeniul colectării profesionale a date empirice.

Monitorizarea drepturilor omului a devenit o activitate profesionistă, care necesită o pregătire corespunzătoare, abilități tehnice specifice și cunoștințe temeinice în domeniu pentru a fi realizată în mod eficient. Astfel, ne propunem să abordăm această problemă prin elaborarea unei metodologii noi de instruire interactivă și organizarea seminarelor pentru

avocații care activează în sistemul de acordare a asistenței juridice garantate de stat, reprezentanții Ombudsmanului și ai ONG-urilor active în domeniul drepturile omului.

Rolul avocaților și organizațiilor societății civile de apărare a drepturilor omului este unul crucial în furnizarea de informații de alternativă privind respectarea drepturilor persoanelor reținute. Monitorizarea eficientă din partea societății civile permite identificarea deficiențelor și explicarea mecanismului de încălcare a drepturilor procesuale, care pot avea loc din necunoaștere, neglijență sau deficiențe de ordin administrativ și logistic.

Capitolul I.

Drepturile persoanei reținute

- *Esența drepturilor persoanei reținute*
- *Prevederile legale naționale și internaționale*
- *Importanța respectării drepturilor persoanei reținute*

Articolul 5 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului garantează Dreptul la libertatea și siguranța persoanei. Nimeni nu poate fi privat de libertatea sa decât pentru motive legale și în conformitate cu procedura prevăzută de legea națională.

Condițiile pentru lipsirea legală de libertate (care se aplică atât pentru reținere, cât și pentru arest) sunt: existența motivelor verosimile de a bănui că a săvârșit o infracțiune; existența motivelor temeinice de a crede necesar împiedicarea de a săvârși noi infracțiuni, și existența temeiurilor că această persoană s-ar sustrage urmăririi după comiterea crimei.

Având în vedere totalitatea condițiilor procedurii de reținere (art. 166-167 Codul de Procedură Penală al R. Moldova), se reflectă procesul de reținere în sine, în cadrul căruia persoanei aflate în custodia statului, trebuie să-i fie respectate și asigurate în mod efectiv drepturile sale procesuale, ca garanții contra abuzurilor și ingerințelor nejustificate.

Suplimentar prevederilor legale din Constituția R. Moldova, Codului de Procedură Penală cu privire la reținerea persoanei, este de menționat elaborarea și aprobarea prin Ordinul nr. 195 al Inspectoratului General de Poliție al R. Moldova la 30 martie 2018 cu privire la Procedura Standard de Operare pentru Reținere.

Procedura Standard de Operare pentru Reținere cuprinde evidențierea cronologică a acțiunilor procesuale pe care le întreprind angajații Poliției din momentul în care opresc și rețin *de facto* o persoană, o conduc la sediul Poliției, o cercetează și, ulterior, în funcție de rezultatul investigațiilor o eliberează sau dispun reținerea acesteia *de drept*. Procedura Standard stabilește activitățile desfășurate de către angajații Poliției în vederea asigurării drepturilor persoanelor reținute, și reglementează în mod sintetizat acțiunile ce se referă la reținere, persoana reținută, scrisoarea de drepturi, reținerea ilegală, tratamentul inuman, drepturi și obligații, polițist, apărător, minor, avocat, fișă de cunoaștere etc.

Astfel, cele mai importante drepturi ale persoanei reținute ce urmează a fi asigurate și monitorizate sunt:

- Dreptul la INFORMARE
- Dreptul la APĂRARE
- Dreptul la TRADUCĂTOR/INTERPRET
- Dreptul la TĂCERE/De a nu se auto-incrimina
- Dreptul la ASISTENȚĂ MEDICALĂ
- Dreptul de a CONTACTA RUDELE
- Dreptul de a NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE /Dreptul de a DEPUNE PLÂNGERE

1) DREPTUL LA INFORMARE

Conform art.167 alin.1) CPP RM „Procesul-verbal se aduce la cunoștință persoanei reținute, împreună cu înmînarea în scris a informației despre drepturile prevăzute la art.64, (dreptul de a tăcea, de a nu mărturisi împotriva sa, de a da explicații care se includ în procesul-verbal, de a beneficia de asistența unui apărător și de a face declarații în prezența acestuia, fapt care se menționează în procesul-verbal)”.

Deoarece persoana reținută, de regulă, capătă prin procesul-verbal de reținere statutul de bănuیت, precum și invers, orice persoană bănuیتă poate fi reținută, sunt de menționat și prevederile art. 64 alin.2) CPP RM :

„Bănuitul are dreptul:

1) *să știe de ce* este bănuیت și, în legătură cu aceasta, imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărîrea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuیت, să fie informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuiei și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvîrșirea cărora este suspectat;

2) imediat după reținere sau după recunoașterea în calitate de bănuیت, *să primească de la persoana care l-a reținut informație în scris* despre drepturile de care dispune prin prezentul articol, inclusiv dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa, precum și să primească de la organul de urmărire penală *explicații asupra tuturor drepturilor sale.*”

Prin urmare, este cazul să percepem corect că dreptul la informare al persoanei reținute, implică mai multe aspecte ce nu ține doar de simpla comunicare despre faptul reținerii sale, ci și de oferirea explicațiilor necesare persoanei reținute pentru a înțelege esența procedurii de reținere, motivele și temeiurile reținerii, precum și înțelegerea drepturilor procesuale de care dispune într-o asemenea situație și posibilitatea de valorificare a acestora.

Organul ce urmează a aplica reținerea unei anumite persoane trebuie să ia în considerație că dreptul la informare urmează a fi asigurat prin:

- **Explicarea drepturilor în mod complet și într-un limbaj accesibil.** Nu orice persoană reținută înțelege limbajul juridic și nu orice persoană înțelege limba vorbită de organul competent. Astfel, organul competent, pe lîngă înmînarea în scris a procesului-verbal de comunicare a drepturilor procesuale de care dispune persoana reținută, urmează să asigure și explicarea verbală asupra conținutului acestor drepturi într-o manieră simplă și accesibilă perceperii persoanei, și se va convinge că acesta a înțeles. Totodată, organul competent îi va explica persoanei reținute, conținutul drepturilor în mod complet, și nu doar parțial sau selectiv.

De exemplu, în practică, pot fi întîlnite cazuri când persoanei reținute i se comunică faptul că i s-a înmînat sub semnătură drepturile procesuale și că aceasta înseamnă că are dreptul la avocat și să dea declarații, fără vreo mențiune despre alte drepturi: de a tăcea, de a avea traducător etc.

- **Informarea despre bănuirea incriminată, conținutul și încadrarea juridică a faptei de care e suspectată persoana.** Organul competent urmează să informeze și să explice într-un mod clar și accesibil persoanei de ce anume este suspectată, circumstanțele faptei incriminate, încadrarea juridică.

- **Informarea despre temeiurile și motivele reținerii.** Organul competent urmează să informeze și să explice într-un mod clar și accesibil persoanei care sunt motivele și temeiurile legale cu privire la necesitatea de a fi reținută. Motivele și temeiurile reținerii trebuie să fie doar cele indicate în art.166 CPP RM și nicidecum invocate alte motive inexistente sau condiționate. De exemplu, nu poate fi acceptată reținerea unei persoane pe o perioadă nedeterminată de timp, dacă aceasta nu va da declarații despre cele incriminate. Motivele reținerii urmează a fi aduse la cunoștință numai în prezența unui avocat ales sau din oficiu.

Art. 5 alin.2) din Convenția Europeană a Drepturilor Omului menționează despre obligația statelor în persoana organelor competente de a-i aduce la cunoștința persoanei arestate în mod prompt, într-un limbaj simplu și înțeles, motivele privării sale de libertate. E de menționat, că art.5 CEDO care se referă la garanțiile dreptului la libertatea și siguranța persoanei, sunt aplicabile atât reținerii, cât și arestării persoanei. Ba mai mult, dreptul de a fi informat urmează a fi asigurat de la *începutul* privării de libertate a persoanei (vezi c. Van der Leer vs. Olanda, Hot. CtEDO din 1990, par. 28), autoritățile statului trebuie să explice persoanei în mod simplu motivele de fapt și de drept ale reținerii sale.

Nu poate fi acceptată poziția unor colaboratori de poliție că acest drept este doar o formalitate și că e atribuția avocatului să explice conținutul acestor drepturi. CPP RM prevede clar că acestea sunt obligațiile Organului de Urmărire Penală.

Dreptul la informare este un drept constituțional, protejat de lege și inerent oricărei persoane. De aceea, informarea corectă a persoanei despre procedura de reținere/temeiurile de reținere, precum și drepturile de care dispune, îi vor asigura dreptul la un proces echitabil în lumina art. 5 CEDO și îi va oferi posibilitatea de a se apăra în mod eficient și de a beneficia de un proces legal și corect.

2) DREPTUL LA APĂRARE

Acest drept presupune asigurarea dreptului la asistență juridică în timpul reținerii. Dreptul la apărare este un drept fundamental al oricărei persoane în orice sistem de drept, consfințit și asigurat atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Dreptul la apărare urmează a fi perceput corect asupra întregii sale dimensiuni. Asigurarea acestui drept poate fi, uneori, limitată în practică doar la solicitarea și prezența unui apărător în timpul reținerii.

Dreptul la apărare în timpul reținerii presupune mai multe aspecte care trebuie asigurate pe deplin persoanei reținute.

Conform art. 64 alin.1) CPP RM, este prevăzut faptul că „Bănuitul are dreptul la apărare. Organul de urmărire penală îi asigură bănuitul posibilitatea să-și exercite dreptul la apărare prin toate mijloacele și metodele care nu sunt interzise de lege.”

Alin. 4) al art.64 CPP RM prevede că „în caz de reținere, să primească consultație juridică, în condiții confidențiale, din partea apărătorului până la începutul primei audieri în calitate de bănuit.

Alin. 5) al art. 64 CPP RM prevede că din momentul când i s-a adus la cunoștință actul procedural de recunoaștere în calitate de bănuit, persoana urmează să aibă asistența unui apărător ales de el, iar dacă nu are mijloace de a plăti apărătorul, să fie asistat în mod

gratuit de către un avocat care acordă asistență juridică garantată de stat, precum și, în cazurile admise de lege, să renunțe la apărător și să se apere el însuși.

Alin.6) al aceluiași articol, prevede dreptul de a avea întrevederi cu apărătorul său în condiții confidențiale, fără a se limita numărul și durata lor.”

Având în vedere prevederile legale expuse mai sus, se înțelege că dreptul la apărare include următoarele condiții în asigurarea și garantarea acestuia:

- Organul de Urmărire Penală urmează să explice persoanei despre *dreptul de a beneficia de asistența unui avocat ales* de către persoana reținută. OUP nu poate impune și nu are dreptul să prezinte persoanei reținute un anumit avocat cu care acesta colaborează mai des sau să solicite asistența unui avocat de serviciu, în detrimentul avocatului privat al clientului. Aceste acțiuni ar reprezenta o imixtiune în dreptul persoanei la apărare și ar denota părtinire și subiectivism din partea organelor de stat. Conform jurisprudenței CtEDO (c. Istratii vs. Moldova, 2007, par.87, c. Padalov vs. Bulgaria, 2006), dreptul la avocatul ales, precum și informarea despre dreptul la apărare prin intermediul unui avocat ales, trebuie să aibă loc atât în formă scrisă, cât și ca sfat din partea OUP.

- În cazul în care persoana exprimă cert că nu are posibilitatea de a solicita/angaja un avocat privat sau ales, OUP conform art. 167 alin.1/1 CPP RM , urmează ca timp de 1 oră de la reținere, să solicite asistența juridică de urgență din partea unui avocat de serviciu din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat. În acest sens, se recomandă contactarea Oficiului Teritorial din cadrul CNAJGS sau se va consulta graficul de serviciu al avocaților ce acordă servicii juridice pe timp de noapte. Totodată, se recomandă ca avocații să cunoască Regulamentul cu privire la procedura de solicitare și desemnare a avocatului pentru acordarea asistenței juridice de urgență, publicat pe www.cnajgs.md.

- Dreptul la apărare presupune asigurarea întrevederii avocatului cu clientul în condiții de confidențialitate până la expirarea celor 3 ore (necon condiționată-nelimitată). Conform art.167 (2/1) CPP RM - Organul de urmărire penală este obligat să asigure condiții pentru întrevederea confidențială între persoana reținută și apărătorul său până la prima audiere. Condițiile date se referă la un spațiu privat, potrivit și timpul necesar nelimitat.

- Dreptul la întrevederile confidențiale este un drept inalienabil, parte componentă a dreptului la apărare. Aceasta presupune că asigurarea conversațiilor trebuie să aibă loc în condiții de confidențialitate, nelimitate în timp; până la prima audiere a clientului; în absența terților persoane, în condiții amenajate corespunzătoare.

Nu pot fi acceptate situațiile de condiționare a întrevederilor confidențiale la câteva minute, sau desfășurarea acestora în prezența altor persoane, deoarece este important să înțelegem că informația obținută de avocat de la client în procesul de acordare a asistenței juridice este confidențială și constituie secret profesional și dreptul la apărare este unul prioritar oricăror reguli interne sau practice utilizate de colaboratorii de poliție.

- Dreptul la apărare presupune obligatoriu asigurarea apărătorului de a participa și asista la audierea clientului reținut, dacă acesta acceptă să fie audiat. Este lipsit de etică și legalitate condiționarea eliberării persoanei de faptul dacă aceasta va accepta să dea declarații la audierea acesteia în condițiile art. 103-104 CPP RM, or audierea persoanei reținute are loc după reținerea acesteia în baza anumitor temeuri legale conform art.166

CPP RM, și nu invers. De asemenea, este ilegală orice audiere sau luare de explicații de la persoana reținută până la sosirea avocatului.

- Dreptul la apărare presupune și dreptul persoanei și avocatului acesteia de a înainta oricare obiecții sau cereri către OUP sau Procuror cu privire la procedura de reținere sau drepturile persoanei. Acestea urmează a fi fixate atât în procesul-verbal de reținere, cât și într-o cerere separată. Acest drept nu poate fi condiționat de faptul că în anumite procese-verbale nu este prevăzută o secțiune aparte pentru cereri și obiecții, sau că urmează a fi depusă plângere organului ierarhic superior în mod separat.

- Dreptul la apărare presupune că organul de urmărire penală indiferent de rolul său de a investiga urmărirea penală și de a curma oricare infracțiuni, să reacționeze în mod echitabil la orice încălcări ale drepturilor persoanei reținute și sesizarea organelor de resort. Orice atingere, limitare a dreptului la apărare, poate constitui obiect al unor condamnări eventuale a Republicii Moldova la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, când vor fi invocate încălcarea art.5, 6 CEDO.

3) DREPTUL LA TRADUCĂTOR sau DREPTUL LA INTERPRET

Unul din principiile generale ale procedurii penale este asigurarea dreptului la traducere a persoanei aflate în vizorul organelor de urmărire penale.

Conform art. 16 din CPP RM - Limba în care se desfășoară procesul penal și dreptul la interpret este limba de stat. Totuși, „persoana care nu posedă sau nu vorbește limba de stat are dreptul să ia cunoștință de toate actele și materialele dosarului, să vorbească în fața organului de urmărire penală și în instanța de judecată prin interpret” (alin.2 art.16 CPP RM).

Totodată, „actele procedurale ale organului de urmărire penală și cele ale instanței de judecată se înmânează bănuțului, învinutului, inculpatului, fiind traduse în limba lui maternă sau în limba pe care acesta o cunoaște” (alin.4 art.16 CPP RM).

Mai multe cercetări au demonstrat că există probleme în ceea ce privește asigurarea persoanelor reținute cu traducător, care să le traducă actele întocmite de către colaboratorii de poliție.

Problemele întâlnite sunt de 2 categorii:

1) Când persoana nu cunoaște limba de stat și lipsește traducătorul în incinta inspectoratelor de poliție. Unele inspectorate nu sunt asigurate cu cadre depline de traducători, altele care sunt, nu au traducători pe timpul de noapte când se efectuează majoritatea reținerilor în flagrant.

2) Când persoana nu cunoaște limba de stat, iar traducătorul este nepregătit - practic nu cunoaște terminologia juridică și efectuează o traducere superficială. Nu poate fi acceptat rolul atribuit de ofițerul de urmărire penală ca traducător, prin întocmirea procesului-verbal de reținere în limba rusă, deoarece va fi pusă la dubii veridicitatea informației traduse, și în ce măsură organul de urmărire penală poartă răspunderea pentru așa-zisa traducere efectuată.

Conform legislației naționale avem prevederi care se referă atât la comunicarea în limba pe care o înțelege despre conținutul bănuielii, cât și înmânarea în scris în limba pe care o înțelege despre drepturile sale.

Art. 64 CPP RM (2) Bănuitul, conform prevederilor prezentului cod, are dreptul:

1) să știe de ce este bănuț și, în legătură cu aceasta, imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărîrea despre aplicarea măsurii preventive sau recunoașterea în calitate de bănuț, să fie informat în prezența apărătorului, în limba pe care o înțelege, despre conținutul bănuielii și despre încadrarea juridică a faptelor infracționale de săvîrșirea cărora este suspectat.

Art.167 CPP RM prevede că procesul-verbal se aduce la cunoștință persoanei reținute, totodată ei i se înmînează, în scris, informația despre drepturile prevăzute la art.64, inclusiv dreptul de a tăcea, de a nu mărturisi împotriva sa, de a da explicații care se includ în procesul-verbal, de a beneficia de asistența unui apărător și de a face declarații în prezența acestuia, fapt care se menționează în procesul-verbal. Deoarece orice persoană reținută semnează pe conținutul procesului-verbal de reținere, adus la cunoștința sa, este important ca acesteia să-i fie explicat și despre dreptul de a înainta cereri, obiecții, plîngerii, și nu doar natura acuzațiilor aduse. În caz contrar, aceasta ar putea fi considerată ne-credibilă, atunci când va invoca că nu i-a fost explicat despre dreptul de a depune cereri sau obiecții, fapt pentru care a semnat în mod automat.

Prevederi similare sunt inserate și în standardele impuse de Convenția Europeană a Drepturilor Omului art.6, par.3, și anume că orice persoană acuzată trebuie să fie informată într-o limbă pe care persoana în cauză o înțelege, accentul fiind pus pe faptul ca persoana să perceapă just acuzațiile ce i se aduc. Practica CtEDO a statuat faptul că dreptul la interpret, adică comunicarea în limba pe care o înțelege poate avea loc fie în scris, fie printr-o traducere verbală (c. Kamasinski vs. Austria, 1989, par.85).

4) DREPTUL LA TĂCERE sau DREPTUL DE A NU SE AUTO-INCRIMINA

Articolul 21 din Codul de Procedură Penală al R. Moldova prevede un principiu fundamental - Libertatea de mărturisire împotriva sa, prin care înțelegem că:

„ (1) Nimeni nu poate fi silit să mărturisească împotriva sa ori împotriva rudelor sale apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei sau să-și recunoască vinovăția.

(2) Persoana căreia organul de urmărire penală îi propune să facă declarații demascatoare împotriva sa ori a rudelor apropiate, a soțului, soției, logodnicului, logodnicei este în drept să refuze de a face asemenea declarații și nu poate fi trasă la răspundere pentru aceasta.”

De asemenea, și art.64 CPP RM prevede în alin.2) că persoana „imediat după reținere sau după recunoașterea în calitate de bănuț, să primească de la persoana care l-a reținut informație în scris despre drepturile de care dispune prin prezentul articol, inclusiv dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa, precum și să primească de la organul de urmărire penală explicații asupra tuturor drepturilor sale.”

În art.167 CPP RM se indică că „Procesul-verbal se aduce la cunoștință persoanei reținute, totodată ei i se înmînează în scris informația despre drepturile prevăzute la art.64, inclusiv

dreptul de a tăcea, de a nu mărturisi împotriva sa, de a da explicații care se includ în procesul-verbal, de a beneficia de asistența unui apărător și de a face declarații în prezența acestuia, fapt care se menționează în procesul-verbal”.

Unul din drepturile procedurale exprese de care dispune bănuitul/persoana reținută este dreptul prevăzut la art. 64 pct.(10) CPP RM , și anume, să facă declarații sau să refuze de a le face.

Dacă persoana acceptă să facă declarații, aceasta va fi audiată potrivit art. 167 alin.4 CPP, și art. 103- 104 CPP. Dacă, însă în cadrul audierii în prezența obligatorie a avocatului, precum și a consemnării procesului-verbal de audiere, după ce sunt fixate datele de identitate ale persoanei reținute, la prima întrebare ce ține de faptul dacă dorește sau nu dorește să dea declarații, (da sau nu), Organul de urmărire penală, va consemna poziția expusă și va înceta audierea. Audierea nu poate continua nici pentru completarea răspunsului la întrebarea dacă recunoaște sau nu recunoaște vina, deoarece aceasta în sine deja reprezintă o declarație.

În cadrul audierii, dacă persoana va dori să dea declarații, aceasta după consultația prealabilă cu avocatul, va declara ceea ce cunoaște referitor la bănuirea adusă, cea expusă în ordonanța de recunoaștere în calitate de bănuît și își va exprima poziția de recunoaștere, nerecunoaștere sau recunoaștere parțială a vinei.

Este important ca apărătorul, indiferent de faptul dacă persoana își exercită dreptul de a da declarații sau dreptul la tăcere, să elucideze, dacă până la intervenirea sa ca apărător, persoana reținută a avut unele discuții, audieri, a dat explicații referitor la fapta incriminată.

Dreptul la tăcere sau de a nu se auto-incrimina este garantat și de Convenția Europeană a Drepturilor Omului în art. 6 și nimeni nu poate fi restrâns din exercitarea acestui drept. Prin jurisprudența CtEDO (c. Funke vs. Franța Hot.1993, par.41-44, c. Yagci și Sorgiu vs. Turcia Hot.1995 par.66), s-a stabilit că dreptul la tăcere trebuie înțeles și prin ne-obligarea persoanei reținute de a coopera cu autoritățile statului, astfel, încât nu poate fi interpretat dreptul la tăcere ca o eschivare de la cooperarea cu OUP la stabilirea adevărului.

Nu poate fi ignorată situația când, până la sosirea avocatului, persoana reținută nefiind informată despre dreptul de a tăcea, a fost deja audiată, sau a fost impusă să dea explicații despre bănuirea adusă. Luarea oricăror explicații sau declarații în absența avocatului afectează asigurarea dreptului de a tăcea, astfel organul competent obține informații prin metode ilegale de la reținut, aflat într-o poziție vulnerabilă.

Nu în zadar, conform art.64 alin. (4) CPP RM, este prevăzut faptul că „Bănuitul are dreptul să facă declarații sau să refuze de a le face, atrăgându-i-se atenția că dacă refuză să dea declarații nu va suferi nicio consecință defavorabilă, iar dacă va da declarații acestea vor putea fi folosite ca mijloace de probă împotriva sa.”, pentru ca organul de investigare să asigure expres persoanei reținute respectarea acestui drept.

Exercitarea dreptului la tăcere este un drept fundamental al persoanei de a-și alege poziția sa față de reținerea/acuzația adusă și, nu în ultimul rând, față de situația vulnerabilă în care se poate afla (tensiune, presiune psihologică sau fizică, intimidare de a se auto-incrimina pe nedrept, șantaj de a oferi informații, etc.) și nu trebuie să fie perceput ca o metodă de eschivare a persoanei de la investigarea urmăririi penale sau de a prejudicia urmărirea penală. Legislația procesual-penală prevede foarte clar că rolul organului de urmărire penală

este de a colecta atât probe în favoarea, cât și în defavoarea urmăririi penale, pentru depistarea adevărului prin metodele legale și clare prevăzute de lege.

5) DREPTUL LA ASISTENȚĂ MEDICALĂ

Conform art.167 alin.1) CPP RM, pe lângă indicarea în procesul-verbal de reținere a temeiurilor, motivelor reținerii, organul de urmărire penală trebuie să indice starea fizică a persoanei reținute, plîngerile referitoare la starea sănătății sale, precum și cererea de a avea acces la un examen medical, inclusiv pe cont propriu.

Aceste prevederi legale au fost inserate în contextul asigurării unei protecții sporite față de persoanele reținute și de a evita supunerea acestor unor tratamente inumane și degradante în cazul suferințelor fizice sau psihice.

De asemenea, în art. 64 alin.2) pct.15/1) CPP RM, un drept al bănuțului care trebuie asigurat de către organul competent este ca „imediat după reținere sau după ce i s-a adus la cunoștință hotărîrea de aplicare a măsurii preventive, să aibă acces la examinare și la asistență medicală independentă, inclusiv pe cont propriu”.

Prin urmare, orice persoană reținută dacă are nevoie și invocă necesitatea de a avea acces la o examinare medicală, acest drept urmează să-i fie asigurat imediat după reținere. Accesul la asistența medicală este o obligație din partea instituțiilor de stat pentru a proteja securitatea fizică a persoanei reținute, aflată în poziția vulnerabilă în custodia organelor de poliție.

Acordarea asistenței medicale trebuie să fie asigurată în mod accesibil, prompt și calitativ și nu poate fi condiționată de organul de urmărire penală sau impusă la o anumită instituție, persoana avînd dreptul prioritar de a alege o asistență medicală independentă (din afara instituției în care este deținută, privată etc.), sau cea din contul propriu, dacă optează astfel. Nu în ultimul rînd, urmează a fi asigurată confidențialitatea informației cu caracter personal și secretul medical.

În art. 187 alin.2) CPP RM, una din obligațiile administrației instituțiilor de deținere a persoanelor reținute sau arestate este să asigure persoanelor deținute accesul la asistență și examinare medicală independentă. Prin urmare, orice persoană reținută va beneficia de secretul asistenței medicale acordate și organul de urmărire penală nu poate interveni în această chestiune.

Acordarea asistenței medicale nu se limitează doar atunci când persoana reținută o solicită, dar ea trebuie să fie acordată sau notificată prin dispunerea imediată a unei constatări medico-legale sau expertize medicale, atunci când sunt stabilite prezența unor vătămări corporale, pentru a fi constatată originea și caracterul vătămărilor (art. 167 alin.6) CPP RM).

Cazurile pentru care Republica Moldova a fost condamnată la Curtea Europeană a Drepturilor Omului, în ceea ce privește aplicarea relelor tratamente (art.3 CEDO) și neacordarea ajutorului medical prompt și calitativ, sunt elocvente în acest sens (c. Corsacov, Ostrovar, Platon, Buzilov, Savițchi vs Moldova). O cauză relevantă ce ține de neasigurarea asistenței medicale îl prezintă și c. Busuc vs. România Hot.2004, par.80).

Prin urmare, organul de urmărire penală trebuie să informeze persoana reținută despre dreptul la asistență medicală, să-i ofere în mod efectiv dacă se solicită accesul la asistență medicală. Asistența medicală oferită trebuie să fie una calitativă și eficientă, independentă de orice presiune sau situație impusă.

6) DREPTUL DE A CONTACTA RUDELE

Conform art. 64 alin.2) pct.12) CPP RM, persoana bănuită are dreptul să anunțe imediat, prin organul de urmărire penală, rudele sau o altă persoană, la propunerea sa, despre faptul reținerii și locul deținerii. Prin urmare, orice persoană reținută are dreptul de a informa o rudă sau altă persoană despre reținere sau dauna pricinuită, având dreptul primordial de a informa telefonic pe cineva din apropiați despre situația sa.

Este de menționat faptul că organul competent în efectuarea reținerii informează persoana reținută despre dreptul de a contacta rudele prin prisma drepturilor de care dispune, conform art. 64 CPP RM (dreptul de a tăcea, dreptul la apărare etc). Suplimentar, despre acest drept se explică și în momentul semnării procesului-verbal de reținere care se aduce la cunoștința persoanei reținute, care conține expres rubrica „persoanele contactate despre reținere”. Această rubrică nu doar se semnează, dacă a fost acordat și utilizat acest drept, dar și se indică numele și numărul persoanei sau rudei contactate. Dacă reținutul refuză exercitarea acestui drept, atunci este necesar să fie consemnat refuzul, expres de către persoana în cauză.

Nu poate fi acceptată ignorarea acestui drept din diverse motive cum ar fi: lipsa unui telefon; neclaritatea poziției OUP față de persoana reținută cu privire la cazul penal aflat în investigație; intenția de a controla psihologic persoana și de a o ține departe de cei apropiați; acțiuni care echivalează cu aplicarea unui tratament inuman și degradant.

Obligația de a asigura efectiv dreptul de a contacta rudele persoanei reținute este pusă în sarcina organului ce aplică reținerea, conform art. 173 CPP RM, care trebuie să-i permită persoanei reținute exercitarea acestui drept imediat după reținere, dar nu mai târziu de 6 ore.

Dacă persoana reținută este militar, atunci în termenii prevăzuți, urmează a fi informată unitatea militară în care acesta își face serviciul militar.

În cazul în care persoana reținută este un cetățean străin, care nu are familie sau domiciliu în țară, organul de urmărire penală urmează a informa în aceleași termene ambasada sau consulatul țării din care provine persoana, dacă aceasta din urmă o cere.

7) DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE ȘI DREPTUL DE A DEPUNE PLÂNGERE

Curtea Europeană a Drepturilor Omului a definit în art.3 al Convenției trei categorii de tratamente, după cum urmează:

Tortura, ca tratament inuman deliberat, care produce o suferință foarte gravă și crudă (ex. cazul S. Gurgurov vs Republica Moldova, fiind încasate daune morale în favoarea reclamantului în mărime de 45000 Eur).

Tratamentul inuman, ca acțiune care produce o suferință fizică și mintală intensă.

Tratament degradant, ca acțiune care generează în victimă un sentiment de frică, suferință și inferioritate, capabil să umilească și să înjosească victima și, probabil, să frângă rezistența fizică și morală a acesteia.

La nivel național, infracțiunea de tortură și rele tratamente este reflectată în art.166/1 CP RM - Tortura, tratamentul inuman sau degradant.

Victimă a torturii, reieșind din art.58 CPP RM, poate fi considerată orice persoană fizică căreia, prin infracțiune, i-au fost aduse daune morale, fizice sau materiale.

Circumstanțele posibile în care pot avea loc acțiunile de tortură și rele tratamente sunt:

- La reținerea unei persoane de la domiciliu sau de pe stradă de către colaboratorii de poliție, în timpul transportării și, ulterior, în timpul aflării în custodia inspectoratului de poliție.
- În cadrul unei percheziții procesuale.
- La etapa dării declarațiilor cu privire la comiterea unei infracțiuni.
- În cadrul unei instituții penitenciare sau de detenție preventivă.

În oricare din situațiile de mai sus, orice persoană trebuie să-și cunoască drepturile sale și să solicite exercitarea acestora prin diverse acțiuni.

Art. 10 din CPP RM, prevede reguli fundamentale ce țin de respectarea drepturilor, libertății și demnității persoanei și anume:

Alin. 3) „În desfășurarea procesului penal, nimeni nu poate fi supus la tortură sau la tratamente cu cruzime, inumane ori degradante, nimeni nu poate fi deținut în condiții umilitoare, nu poate fi silit să participe la acțiuni procesuale care lezează demnitatea umană.

Alin. (3/1) Sarcina probațiunii neaplicării torturii și a altor tratamente sau pedepse crude, inumane sau degradante îi revine autorității în a cărei custodie se află persoana privată de libertate, plasată la dispoziția unui organ de stat sau la indicația acestuia, sau cu acordul ori consimțământul său tacit.

Alin. (4) Orice persoană este în drept să-și apere prin orice mijloc neinterzis de lege drepturile.

Conform art. 187 alin.1) și alin.4) CPP RM, obligațiile administrației instituțiilor de deținere a persoanelor reținute sau arestate sunt: să asigure securitatea persoanelor deținute, să le acorde protecția și ajutorul necesar; să asigure înregistrarea plîngerilor și cererilor persoanelor deținute.

Totodată, orice persoană bănuită și reținută trebuie să fie informată de către organul de urmărire penală despre dreptul de a depune plângere către organele de poliție locale sau procuratură cu privire la acțiunile de maltratare la care a fost supus. Plîngerea se depune în mod personal sau prin intermediul avocatului. Plîngerea prin care se invocă aplicarea torturii sau relelor tratamente poate fi depusă la cancelaria procuraturii de sector care

conduce urmărirea penală în cauza penală intentată pe numele clientului sau către procuratura în raza teritorială a căreia se află instituția (angajații din poliție/penitenciar, instituție psihiatrică etc.), în a cărei custodie s-a aflat victima.

Este de menționat faptul că, conform art. 265 CPP RM, „Primirea și examinarea plîngerilor sau denunțurilor referitoare la infracțiuni poate fi efectuată și de către organul de urmărire penală care este obligat să primească plîngerile sau denunțurile referitoare la infracțiunile săvârșite, pregătite sau în curs de pregătire chiar și în cazul în care cauza nu este de competența lui. Dacă a depistat o infracțiune ori a constatat o bănuială rezonabilă cu privire la o infracțiune comisă, ofițerul de urmărire penală, sau procurorul ar trebui să întocmească un proces-verbal în care consemnează cele constatate și concomitent, dispune înregistrarea imediată a auto-sesizării pentru a începe urmărirea penală”.

Astfel, dacă persoana reținută invocă în cadrul reținerii/audierii sale că a fost supusă anumitor acțiuni de maltratare, ofițerul de urmărire penală trebuie să asigure drepturile și securitatea fizică a acesteia prin acțiuni concrete și nu de ignorare a situației.

Art.262 CPP RM prevede mai multe modalități prin care organul de urmărire penală poate fi sesizat despre săvârșirea unei infracțiuni, precum și faptul că în cazul depistării infracțiunii nemijlocit de către lucrătorul organului de urmărire penală, acesta întocmește un raport în care expune circumstanțele depistate și dispune înregistrarea infracțiunii (alin.3).

Aplicarea relor tratamente nu se limitează doar la aplicarea violenței fizice cu provocare de leziuni corporale, dar și la acele acțiuni de hărțuire, intimidare, amenințare fizică, psihică verbală cu scopul de a-i determina să declare ce cunosc, sau cu scopul de a le crea un sentiment de inferioritate și complex psihologic pentru a deveni docile.

Potrivit art.3 al CEDO, statele au obligația pozitivă de a declanșa investigațiile în mod oficial și eficient pe cauzele pretinselor maltratări și să întreprindă toate măsurile de prevenire a unor astfel de acțiuni ilegale (c. Boicenco vs. Moldova, Hot.2006 par.a120-122). Jurisprudența CtEDO prin examinarea cauzelor Ostrovar vs. Moldova, Hot.2005, par.79, c.Stepuleac vs.Moldova Hot.2007 par.55-58, a statuat că persoanei reținute trebuie să-i fie asigurate condiții umane și decente în care să fie deținută, care să nu cauzeze suferințe, să nu permită supra-aglomerarea celulelor, condiții nesanitare, ci să ofere hrana adecvată și apă potabilă, lumină, plimbare etc.

Capitolul II.

Asistența juridică de urgență garantată de stat acordată persoanelor reținute

- *Asistența juridică de urgență*
- *Prevederile legale cu privire la mecanismul de desemnare a avocaților la acordarea asistenței juridice de urgență*

Asistența juridică de urgență constituie prin sine un mecanism de garantare a dreptului la apărare oricărei persoane reținute și/sau în privința căreia se pune în discuție aplicarea unei asemenea măsuri excepționale, precum este arestul preventiv sau arestul administrativ. Acest mecanism funcționează în cadrul sistemului național de acordare a asistenței juridice garantate de stat, asistența juridică de urgență, fiind unul dintre tipurile asistenței juridice calificate garantate de stat.

Conceptul de asistență juridică de urgență a fost prevăzut pentru dată în Republica Moldova în art. 28 din Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat nr. 198 din 27.07.2007, intrată în vigoare la 1 iulie 2008¹.

Acest tip de asistență juridică se acordă:

- oricărei persoane reținute în cadrul unui proces penal sau unui proces contravențional pe întreaga perioadă a reținerii, inclusiv la examinarea demersului cu privire la aplicarea arestului preventiv;
- bănuțului, învinutului sau inculpatului la examinarea demersului cu privire la aplicarea arestării preventive, în cazul în care nu are apărător sau apărătorul înștiințat nu s-a prezentat la examinarea demersului;
- oricărei persoane reținute în cadrul procedurii contravenționale, în cazurile în care organul care a efectuat reținerea solicită instanței de judecată aplicarea sancțiunii administrative sub formă arestului administrativ.

Asistența juridică de urgență se acordă în cadrul unui proces penal pe toată durata reținerii persoanei până la momentul:

- eliberării persoanei,
- adoptării încheierii privind aplicarea măsurii arestării preventive,
- renunțării la apărător în condițiile Codului de procedură penală al R.M.

În cadrul unei proceduri contravenționale asistența juridică de urgență se acordă până la:

- încetarea reținerii
- sau aplicarea arestului administrativ de către instanța de judecată.

Avocatul care a acordat asistență juridică de urgență poate continua să reprezinte interesele persoanei, în cazul în care aceasta din urmă solicită acest lucru și întrunește condițiile cerute de lege pentru acordarea asistenței juridice calificate.

¹Monitorul Oficial nr.157-160/614 din 05.10.2007

Asistența juridică de urgență se acordă tuturor cetățenilor Republicii Moldova, indiferent de nivelul de venit al persoanei. Prin urmare, la acordarea asistenței juridice de urgență nivelul veniturilor beneficiarilor nu se ia în considerație și nu se verifică, iar cheltuielile sunt suportate din contul mijloacelor financiare destinate asistenței juridice garantate de stat.

Cetățenii străini și apatrizii beneficiază de asistență juridică de urgență numai în procedurile ce țin de competența autorităților publice și instanțelor judecătorești ale Republicii Moldova.

Caracterul urgent al acestui tip de asistență juridică este determinat de natura deosebită a dreptului care este pus în discuție, și anume dreptul la libertate și de termenii restrânși în care urmează a fi examinată chestiunea ce ține de reținere, arest preventiv sau administrativ, dar și de termenii restrânși de solicitare și desemnare a unui avocat, în vederea acordării asistenței juridice calificate, pe de altă parte. În principiu, acest tip de asistență juridică poate fi asimilat cu asistența medicală de urgență, acordată în cazuri extreme sau sub formă de prim ajutor medical.

Asistența juridică de urgență se acordă de către avocați de serviciu, înscriși pe listele avocaților care acordă asistență juridică de urgență, conform graficului de serviciu aprobat de coordonatorii Oficiilor teritoriale ale Consiliului Național pentru Asistență juridică Garantată de Stat. Fiecare Oficiu dispune de o listă proprie a unor asemenea avocați și întocmește lunar graficul de serviciu pentru fiecare raion din raza sa de activitate, iar în municipiul Chișinău pentru fiecare sector.

De regulă, în aceste liste sunt incluși avocații care activează în raionul/sectorul respectiv, însă în raioanele unde nu activează un număr suficient de avocați pentru a acorda asistență juridică de urgență, Oficiul teritorial poate include în graficul de serviciu și avocați din alte localități. De asemenea, Oficiul teritorial poate delega funcția de numire a avocaților care acordă asistență juridică de urgență în alte localități decât cele de reședință, altor persoane, informând despre acest fapt instanțele judecătorești, organele de urmărire penală, alte autorități interesate.

Avocatul care acordă asistență juridică de urgență poate fi orice avocat care a fost contractat pentru acordarea asistenței juridice calificate garantate de stat. Înscrierea în lista avocaților care acordă asistență juridică de urgență este una benevolă și se face la solicitarea avocatului. Însă, din momentul intabulării în graficul de serviciu, avocatul își asumă responsabilitatea de a fi disponibil în ziua sa de serviciu 24 de ore, aflându-se în regim de așteptare începând cu orele 08.00 până la orele 08:00 din ziua următoare.

Acest mecanism de asigurare a dreptului la apărare pentru fiecare persoană reținută are la bază obligația prescrisă de lege pentru organul de urmărire penală sau organul/persoana cu funcții de răspundere care a efectuat reținerea, în timp de o oră după reținerea persoanei, de a solicita Oficiului teritorial al Consiliului Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat (*în continuare Oficiul Teritorial*), sau persoanelor împuternicite de acesta, desemnarea unui avocat pentru acordarea asistenței juridice de urgență, pe de o parte și obligația avocatului de a se prezenta în timp de o oră și jumătate din momentul confirmării disponibilității la locul solicitat, pe de altă parte.

Descrierea detaliată a funcționării acestui mecanism se conține în *Regulamentul cu privire la procedura de solicitare și desemnare a avocatului pentru acordarea asistenței juridice de*

urgență, aprobat prin hotărârea Consiliului Național pentru Asistență juridică Garantată de Stat nr. 8 din 19.05.2009.² Procedura desemnării diferă în dependență de localitatea și timpul solicitării.

- **Procesarea solicitărilor de acordare a asistenței juridice de urgență în localitățile de reședință a oficiilor teritoriale, în timpul orelor de lucru ale acestora.**

În localitățile de reședință a Oficiilor teritoriale (Chișinău, Bălți, Cahul și Comrat), în timpul orelor de lucru ale acestora, organul de urmărire penală/persoana cu funcții de răspundere care a efectuat reținerea este obligat(ă) în timp de o oră de la momentul reținerii persoanei să solicite Oficiului teritorial desemnarea unui avocat pentru acordarea asistenței juridice de urgență. Solicitarea privind desemnarea avocatului de serviciu se transmite în scris, inclusiv prin fax, sau poșta electronică (e-mail) și urmează să conțină informația despre: *numele și vârsta persoanei reținute; data și ora reținerii; motivul reținerii; numele, numărul cauzei, biroul și datele de contact, după caz, ale ofițerului de urmărire penală, organului (persoanei cu funcție de răspundere) care a efectuat reținerea, procurorului responsabil sau judecătorului; timpul, locul și acțiunea procesuală preconizată pentru care este solicitată prezența avocatului de serviciu.* Totodată, cererea de desemnare a avocatului de serviciu poate fi prezentată Oficiului teritorial și de către rudele sau reprezentanții persoanei reținute.

La primirea solicitării privind desemnarea avocatului de serviciu, Oficiul teritorial va contacta primul avocat inclus în graficul de serviciu pentru acea zi. Dacă avocatul respectiv nu este disponibil să preia solicitarea, Oficiul va contacta următorul avocat de serviciu din grafic. În caz de necesitate vor fi contactați la rând avocații de serviciu din următoarele zile, până va fi găsit un avocat disponibil. Se consideră că un avocat de serviciu nu este disponibil dacă nu răspunde la apel timp de jumătate de oră. Odată contactat, avocatului i se comunică datele ce se conțin în solicitare. În cazul în care există anumite circumstanțe care îl împiedică pe avocat să se prezinte la locul și ora indicată pentru acordarea asistenței juridice de urgență, acesta va informa imediat Oficiul teritorial. În cazul în care avocatul confirmă disponibilitatea în vederea acordării asistenței juridice de urgență, Coordonatorul Oficiului teritorial va emite o decizie în acest sens, fapt despre care informează solicitantul.

Dacă până la sosirea avocatului de serviciu beneficiarul asistenței juridice de urgență va încheia pe cont propriu contract cu un alt avocat, solicitantul va informa imediat despre aceasta Oficiul teritorial și/sau avocatul de serviciu desemnat.

- **Procesarea solicitărilor de acordare a asistenței juridice de urgență în alte localități decât cele de reședință a oficiilor teritoriale, indiferent de timpul la care au parvenit sau a solicitărilor parvenite în afara orelor de lucru ale oficiilor teritoriale în localitățile de reședință ale acestora în timpul orelor de lucru ale acestora.**

Solicitările de acordare a asistenței juridice de urgență în alte localități decât cele de reședință a oficiilor teritoriale, indiferent de timpul la care au parvenit sau a solicitărilor parvenite în afara orelor de lucru ale oficiilor teritoriale în localitățile de reședință ale

²Monitorul Oficial nr.114-116/410 din 06.07.2010.

acestora în timpul orelor de lucru ale acestora se adresează de către organul sau persoana care a efectuat reținerea direct avocatului indicat în graficul de serviciu pentru acea zi. În cazul în care primul avocat din grafic nu este disponibil, vor fi contactați următorii pe rând, conform graficului pentru ziua în curs și zilele ce urmează, până va fi găsit un avocat disponibil. Se consideră că avocatul de serviciu nu este disponibil dacă nu răspunde apelului timp de jumătate de oră.

De asemenea, solicitarea de acordare a asistenței juridice de urgență poate fi făcută de beneficiar, direct sau prin intermediul rudelor sau reprezentanților acestuia. În așa caz, avocatul de serviciu, conform graficului, poate prelua cauza, informând Oficiul Teritorial la prima oră de lucru.

Avocatul solicitat pentru acordarea asistenței juridice de urgență va refuza acordarea acesteia dacă nu este de serviciu conform graficului, cu excepția cazurilor când avocații de serviciu pentru ziua în curs și cei care urmează la rând în grafic nu sunt disponibili. Avocatul contactat în afara zilei sale de serviciu urmează să se convingă că, avocatul de serviciu din acea zi cu adevărat nu este disponibil sau accesibil (prin a-l contacta telefonic) și să solicite o notă informativă de la persoana responsabilă de efectuarea reținerii referitor la situația creată și necesitatea intervenției avocatului în afara zilei sale de serviciu, care ulterior se va prezenta Oficiului. Oficiul Teritorial este în drept să solicite o notă explicativă de la avocatul de serviciu care nu au fost disponibil sau accesibil în ziua lui de serviciu, în vederea stabilirii motivului nepreluării cauzei.

De asemenea, Avocatul de serviciu va refuza solicitarea dacă există un conflict de interese, care nu îi permite să acorde asistență juridică persoanei respective. Despre existența conflictului avocatul va anunța imediat Oficiul teritorial sau organul de urmărire penală, organul (persoana cu funcție de răspundere) care a efectuat reținerea, procurorul sau instanța de judecată pentru a putea fi desemnat alt avocat.

În cazuri excepționale, dacă nu este disponibil nici un avocat de serviciu din localitatea (raion, sector) respectivă, solicitarea va putea fi adresată unui avocat de serviciu din altă localitate (raion, sector), informând despre aceasta Oficiul teritorial cât mai curând posibil, dar nu mai târziu de 24 de ore din momentul solicitării. Organele de drept cu statut republican, sunt în drept să contacteze avocații de serviciu din toate sectoarele municipiului Chișinău, doar dacă avocații de serviciu, din sectorul în care își are sediul organul, vor fi indisponibili.

Pentru a face funcțional acest mecanism, Oficiile teritoriale expediază cu 3 zile înainte de sfârșitul lunii graficul de serviciu pentru luna următoare organelor de urmărire penală, procuraturii și instanțelor de judecată din localitățile respective. Totodată, toate graficele de serviciu ale avocaților care acordă asistență juridică de urgență se publică pe pagina web a Consiliului Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat (www.cnaigs.md), fiind disponibile oricând publicului larg.

Solicitantul îi va comunica avocatului informația privitor la: numele și vârsta persoanei reținute, timpul, locul și acțiunea procesuală preconizată pentru care este solicitată prezența avocatului. Avocatul care a confirmat disponibilitatea de a acorda asistență juridică de urgență pentru cazul respectiv se va prezenta la locul solicitat în decurs de o oră și

jumătate din momentul confirmării. Dacă până la sosirea avocatului de serviciu, beneficiarul asistenței juridice de urgență va încheia pe cont propriu contract cu un alt avocat, solicitantul va informa imediat despre aceasta avocatul de serviciu.

Graficul de serviciu pentru luna respectivă aprobat prin decizia coordonatorului Oficiului teritorial și mandatul avocatului de serviciu servesc drept temei pentru acordarea asistenței juridice de urgență în cauza respectivă. Prin urmare, în asemenea cazuri, coordonatorul nu va mai emite o decizie suplimentară în vederea acordării asistenței juridice de urgență. Avocatul urmează să prezinte în termen de 3 zile Oficiului Teritorial o copie a procesului-verbal de reținere și mențiunea dacă va continua sau nu să acorde în continuare asistență juridică calificată persoanei, în cazul în care aceasta va întruni condițiile stabilite de lege pentru beneficierea de o asemenea asistență. Totodată, în fiecare caz de acordare a asistenței juridice de urgență de către un avocat public, coordonatorul Oficiului teritorial va emite o decizie în acest sens.

Avocatul care acordă asistență juridică de urgență va solicita de la persoanele responsabile să i se acorde timp și să i se creeze condițiile necesare de confidențialitate pentru a comunica cu beneficiarul asistenței până la audierea acestuia sau efectuarea altei acțiuni procedurale, va acționa întru apărarea intereselor persoanei reținute, reacționând prompt la orice încălcare a drepturilor acestuia prin toate căile legale disponibile și informând autoritățile competente despre toate încălcările care au fost depistate.

Avocatul poate fi exclus din lista avocaților de serviciu pentru întârzierea la acțiunile procedurale, ignorarea apelurilor telefonice (deconectarea telefonului în ziua de serviciu), refuzul nemotivat de a acorda asistență juridică de urgență conform solicitării primite. În cazul în care aceste acțiuni se vor repeta, Oficiul teritorial este în drept de a rezilia contractul cu avocatul și va informa despre aceasta Uniunea Avocaților și Consiliul Național pentru Asistența Juridică Garantată de Stat.

La sfârșitul fiecărei luni, avocatul prezintă Oficiului teritorial raportul lunar privind acordarea asistenței juridice de urgență, conform modelului aprobat de Consiliul Național. În baza acestui raport avocatului i se achită remunerarea pentru serviciile prestate. Totodată, în baza acestor rapoarte sunt contabilizate datele despre numărul de cazuri de acordare a asistenței juridice de urgență, volumul de lucru efectuat și cheltuielile suportate.

Acordarea asistenței juridice de urgență de către un alt avocat decât cel inclus în graficul de serviciu nu este remunerată și ar putea să nu fie recunoscută drept caz de acordare a asistenței juridice garantate de stat.

Capitolul III.

Procesul de monitorizare realizat de avocați

- *Oportunitatea de antrenare a avocaților în procesul de monitorizare*
- *Principiile de bază în monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute*

Controlul acțiunilor poliției în ceea ce privește respectarea drepturilor omului implică monitorizarea reținerii persoanelor suspectate de comiterea infracțiunilor și deținerii bănuților în izolatoarele de detenție provizorie. Realizarea studiilor empirice de către reprezentanții societății civile și experții independenți pe lângă mai multe avantaje, implică și unele neajunsuri:

- ONG-urile nu au mandat legal de a avea acces liber și nestingherit în locurile de detenție ale poliției și la dosarele personale ale persoanelor deținute pentru a monitoriza la fața locului;
- Poliția ar putea invoca secretul urmăririi penale pentru a evita participarea în procesul de monitorizare și a restricționa interacțiunea cu persoanele reținute (chiar dacă ar exista acorduri de colaborare semnate cu Ministerul Afacerilor Interne și Inspectoratul General al Poliției);
- Monitorizarea eficientă a respectării drepturilor persoanelor la reținere poate fi un proces de lungă durată, fapt care ar impune cheltuieli considerabile;
- Rezultatele monitorizării pot fi contestate și/sau neglijate de către instituțiile vizate ale statului, iar ONG-ul riscă să devină indezirabil pentru polițiști în viitor;
- Persoanele reținute ar putea să refuze comunicarea cu persoanele care realizează monitorizarea;
- Avocații care acordă asistență juridică de urgență s-ar putea opune la prezența unor terțe persoane în cadrul perfectării și aducerii la cunoștință a procesului-verbal de reținere.

În opinia noastră, atragerea în procesul de monitorizare și colectare a informației a unui actor important care este implicat direct în procesul de reținere a persoanelor bănuite – avocații din cadrul sistemului de asistență juridică garantată de stat, va da plus valoare acestor cercetări empirice. În virtutea calității procesuale de apărător, avocații din cadrul CNAJGS au posibilități procesuale sporite pentru depistarea abuzurilor și practicilor vicioase în procesul de reținere și de documentare a acestei măsuri de constrângere procesuală.

Nu suntem idealisti în a afirma că avocații din sistemul CNAJGS ar fi monitori perfecți. Implicarea avocaților în procesul de monitorizare implică anumite riscuri, dezavantaje, care ar putea prejudicia investigațiilor empirice:

- Informația selectată se va baza strict pe strategiile în apărare a persoanelor reținute;
- Calitatea monitorizării va depinde de calitatea asistenței juridice acordate persoanelor reținute.³

³ Activitatea pasivă în apărare și formalismul sunt acuzațiile cele mai frecvente față de prestația avocaților din cadrul AJGS. Reținerea de către poliție. Concluziile unei cercetări. Tudor Osoianu, Mihaela Vidaicu, Chișinău, 2015. Disponibil aici: <http://soros.md/publication/retinerea-persoane-de-catre-politie-cercetare>

- Lipsa de motivare a avocaților în a depune efort suplimentar în procesul de acordare a AJGS.

Principiile de bază în monitorizarea respectării drepturilor persoanelor reținute

Monitorizarea respectării drepturilor procesuale la reținere este o sarcină delicată și sensibilă. Din motive ce țin de etică, cât și din raționamente de eficiență, este necesar ca cei care realizează monitorizarea să ia în calcul și să respecte un set de principii⁴ de bază:

Legalitatea și inofensivitatea monitorizării

Este important să fie respectată legislația în vigoare de către avocați, astfel încât aceștea să nu fie învinuți de abuzuri sau acțiuni ce ar fi în contradicție cu interesele clienților. Este importantă coordonarea cu clientul asupra strategiei și tacticii în apărare.

Siguranța și securitatea persoanelor reținute trebuie să constituie o prioritate pentru avocații-monitori. Monitorii nu vor întreprinde acțiuni care vor pune în pericol viața, sănătatea sau psihicul unui individ sau a unui grup de indivizi, deținuți în custodia poliției. În procesul de monitorizare, avocații-monitori au responsabilitatea de a stabili un echilibru între necesitatea de a acumula informație și potențialul risc de a prejudicia pe cei care au posibilitatea a o oferi.

Gândirea rațională/critică

Monitorii trebuie să cunoască regulile și standardele în baza cărora își desfășoară activitatea de monitorizare. Însă, indiferent de numărul, relevanța și precizia regulilor și standardelor, acestea nu pot substitui gândirea rațională/critică și simțul realității, care necesită a fi puse în aplicare în toate circumstanțele.

Obiectivitatea

Credibilitatea este esențială pentru o activitate de monitorizare de succes. Monitorii trebuie să explice atât persoanelor reținute, cât și altor actori implicați (de exemplu, rudelor persoanelor reținute, colegilor de breaslă, reprezentanților legali, etc.) care sunt obiectivele și limitele activității lor de monitorizare și să aibă comportamentul corespunzător. Monitorii nu trebuie să facă promisiuni, precum și nu vor întreprinde acțiuni pe care nu le pot duce la bun-sfârșit sau care ar putea să le afecteze credibilitatea. Orice acțiune sau inacțiune întreprinsă de monitori trebuie să fie evaluată și din perspectiva efectului asupra credibilității atât a echipei de monitorizare în întregime, cât și a obiectivității fiecărui membru în parte.

Confidențialitatea!

Respectarea confidențialității informației acumulate în cadrul instrumentelor de cercetare empirică este absolut necesară și imperativă, deoarece orice abatere de la acest principiu poate avea consecințe serioase atât pentru persoanele monitorizate, dar ar putea afecta credibilitatea echipei de monitorizare. Semnarea unor acorduri/clauze de confidențialitate de către avocați nu este necesară, deoarece păstrarea secretului profesional constituie unul

⁴ Aceste principii se inspiră din principiile monitorizării drepturilor omului, descrise în Cap. 2 al Manualul ONU privind monitorizarea drepturilor omului, nr.7/rev1, disponibil aici: <http://www.ohchr.org/EN/PublicationsResources/Pages/MethodologicalMaterials.aspx>

din principiile de bază în cadrul acordării asistenței juridice de către avocat. Toate spețele monitorizate vor fi depersonalizate, astfel încât să nu fie posibile orice consecințe juridice pentru cei implicați în reținerea persoanei bănuite de comiterea infracțiunii.

Consecvența și răbdarea

Colectarea informației precise și credibile pentru a evalua, a documenta și a răspunde încălcărilor drepturilor persoanelor la reținere poate fi un proces dificil și de lungă durată. Monitorizarea necesită eficiență, regularitate și continuitate. Datele trebuie colectate într-o manieră consistentă și din surse variate, pentru a putea trage concluzii bine fondate și face recomandări. Astfel, rezultate imediate sunt puțin probabile. Acest fapt implică un angajament ferm din partea avocaților pentru a desfășurarea activitatea de monitorizare.

Exactitatea și precizia datelor

Calitatea informației primare influențează substanțial calitatea concluziilor și a recomandărilor făcute. Astfel, este important ca în cadrul procesului de monitorizare să fie colectată informație precisă și verificată, care va constitui fundamentul pentru întocmirea rapoartelor și formularea recomandărilor. Rapoartele vor fi întocmite prompt și vor conține fapte, analize și recomandări. Formulările vagi și descrierile generale trebuie evitate, iar concluziile trebuie să fie bazate pe informația inclusă în raport.

Obiectivitatea și imparțialitatea

Avocații-monitorii trebuie să mențină o atitudine și prestație obiectivă în raport cu toate părțile implicate în procesul de monitorizare. Monitorii urmează să înregistreze fapte reale și să adopte un comportament care să nu fie afectat de resentimente sau prejudecăți personale. La fel, o atenție sporită trebuie acordată oricărui cuvinte, fraze sau gesturi care pot indica dubii în ceea ce privește imparțialitatea.

Fiți vizibili!

Activitatea eficientă de monitorizare poate însemna atât activitatea de a observa, cât și de a fi observat. Astfel, activitatea echipei de monitorizare va fi făcută publică prin prezentarea rapoartelor scrise și a utilizării atente a mijloacelor mass-media. Totuși, principiul vizibilității urmează să fie aplicat doar atunci când este potrivit. În anumite circumstanțe discreția și lipsa publicității ar putea fi de preferat, în particular când este vorba despre respectarea confidențialității și evitarea riscului de cauzare a prejudiciilor pentru persoanele reținute.

A) Metodologia și instrumentele de cercetare

Cele mai frecvente surse de obținere a informațiilor relevante atât în contextul acordării asistenței juridice, cât și în contextul procesului de monitorizare a respectării drepturilor clienților reținuți sunt:

- Informațiile obținute pe parcursul comunicării cu polițiștii care documentează reținerile;
- Informații indicate în actele procesuale: actul de sesizare a organului de urmărire penală; ordonanță de începere a urmăririi penale; procesul-verbal de reținere; procesul-verbal de confruntare, alte acte procedurale anexate la demersul de

aplicare a arestului preventiv a persoanei reținute; registrul de evidență din Unitatea de Gardă a Inspectoratului de Poliție;

- Informațiile obținute pe parcursul întrevederilor cu clienții reținuți;
- Informațiile furnizate de rudele apropiate, cunoscuți și martori.

Informațiile colectate din sursele respective pot fi consemnate în jurnale (conspecte, notițe din teren)⁵, precum și chestionare privind prestația polițiștilor în caz de reținere a unei persoane suspectate de comiterea unei infracțiuni.

Jurnale de teren

Pentru fiecare caz de reținere vor fi realizate conspecte, jurnale de teren chiar în perioada asistării la reținere și alte acțiuni adiacente, în care se vor consemna cea mai mare parte a datelor obținute în Inspectorat, în care monitorii-avocați urmează să detalieze în scris cele observate. Acestea ar putea include: consemnarea acțiunilor care sunt întreprinse în Inspectorat în privința persoanei reținute din momentul ce a pășit pragul acestei instituții până la venirea avocatului; consilierea clientului de către apărător; a procedurii de aducere la cunoștință a procesului-verbal de reținere și de informare privind drepturile bănuțitului reținut; consemnarea procedurii de audiere a bănuțitului; a interogării nedocumentate; a înregistrărilor conversațiilor cu avocați-colegi⁶ și polițiștii; precum și observațiile referitoare la alte proceduri la care sunt supuși suspecții înregistrați la secția de poliție în calitate de persoane reținute. Jurnalele de teren nu sunt obligatorii de a fi prezentate de către avocații-monitori, dar informațiile respective ar putea pune în evidență indicii calitativi ai cercetării sau a specifica un anumit caz deosebit. Jurnalele de teren facilitează completarea chestionarului de monitorizare.

Chestionarele constiuie formulare (pe suport fizic sau în format electronic), care conțin un chestionar cu mai multe întrebări⁷ privind respectarea drepturilor persoanelor reținute de către poliție (vezi Anexa 1). Variantele de răspuns sunt 3: DA, NU și NȘ⁸, iar în unele cazuri se impun și anumite precizări. Chestionarele vor facilita analiza și prelucrarea datelor cantitative, pentru a putea extrage informații de bază, cum ar fi de ex. numărul de suspecți reținuți care au solicitat un interpret sau care au solicitat asistență medicală, etc. Deci, monitorii-avocați trebuie să completeze și să prezinte chestionarele cauzei pentru fiecare caz observat, furnizând date cantitative, care se axează pe drepturile cheie ale reținuților și pe modul în care acestea au fost respectate.

Acte procedurale în copii

Copiile procesului-verbal de reținere și ale altor acte procedurale ar putea să aducă plus valoare materialului empiric și ar permite verificarea în spețe concrete a modului de consemnare a procedurii de reținere și respectarea drepturilor bănuțitilor. Este important ca după obținerea documentului respectiv în copii acesta să fie depersonalizat. În baza acestei surse, ar putea fi confruntate veridicitatea informațiilor din chestionarele completate pentru fiecare caz de reținere.

⁵ Care pot fi scrise chiar în momentul obținerii informației sau în cel mai apropiat timp posibil.

⁶ În caz de reținere a unui grup de persoane.

⁷ Și comentarii la aceste întrebări.

⁸ Nu știu.

B) Raportarea

Raportul de monitorizare și recomandările

Activitatea de monitorizare finalizează cu un raport, sintetizat în baza datelor colectate în procesul de monitorizare. **Raportul** trebuie să fie clar, concis, bine structurat și dinamic. Evitați scrierea rapoartelor voluminoase, există riscul ca acestea să fie pur și simplu neglijate. Astfel, ține de măiestria autorilor ca cele mai relevante și importante aspecte să fie reflectate în raport de o manieră laconică, dar cu un nivel suficient de detaliere pentru a informa cititorul despre situațiile analizate, constatările făcute și recomandările propuse.

Structura raportului urmează a fi decisă de la caz la caz de către echipa de monitorizare. Este recomandabil ca raportul să conțină cel puțin următoarele elemente structurale:

- **lista cu abrevieri**, descifrând fiecare acronim utilizat în text;
- **sumar executiv**, în care să fie evidențiate pe scurt constatările principale ale raportului. Este, de regulă, cea mai scurtă parte a raportului (de regulă, până la 2-3 pagini), dar care este cea mai citită secțiune, deopotrivă cu recomandările;
- **introducere**, unde se specifică contextul în care procesul de monitorizare a avut loc, actualitatea obiectivelor propuse, , etc.;
- **constatările/concluziile** echipei de monitorizare, subliniind cele mai stringente probleme și eventualele cauze ale lor. Nu ezitați să reflectați în raport evoluțiile/practicile pozitive, acolo unde acestea sunt prezente;
- **recomandări** formulate pentru a aborda problemele identificate;
- **anexe**, inclusiv documente, fotografii, scheme, grafice. În anexe urmează să fie incluse doar acele materiale la care se face referință în textul raportului.

Recomandările sunt elementul crucial al ciclului de monitorizare. Ele urmează să propună modalități concrete prin care problemele privind drepturile persoanelor la rețineră vor fi abordate. Alocarea timpului necesar pentru formularea acestora este esențială din mai multe motive⁹:

- Fără recomandări șansele raportului de a produce schimbarea așteptată sunt minime;
- Recomandările sunt, de regulă, mai frecvent citite;
- Sunt rezultatul analizei multidisciplinare, realizate de către membrii echipei de monitorizare;
- Definesc și prioritizează acțiunile care necesită a fi îndeplinite pentru a îmbunătăți respectarea drepturilor omului în caz de privare de libertate a persoanei;
- Constituie o contribuție pentru eforturile naționale de a soluționa problemele legate de detenția în custodia poliției și să ofere un cadru pentru dialogul ulterior cu autoritățile responsabile;
- Vor fundamenta evaluările periodice și acțiuni ulterioare atât pentru structurile de monitorizare, cât și pentru autorități.

Nu este de competența echipei de monitorizare a de a „judeca”/„condamna” comportamentul/acțiunile ofițerului de poliție, chiar dacă acesta încalcă prevederile legale

⁹ APT, Making Effective Recommendations, Briefing no. 1., http://apt.ch/content/files_res/Briefing1_en.pdf

sau normele deontologice. Monitorii sunt cei care constată situația și formulează recomandări, fără „a identifica și pedepsi vinovații”. Fiți imparțiali, evitați diferențierea¹⁰ – *drepturile persoanelor reținute se încalcă, iar poliția este responsabilă pentru aceste încălcări*. Constatările și recomandările redactate de o manieră profesionistă ar putea evita asemenea situații.

Unul din modelele existente pentru formularea recomandărilor se bazează pe 10 criterii interconectate, care se consolidează reciproc – Dublu SMART¹¹:

Specifică	Fiecare recomandare trebuie să abordeze un singur subiect specific
Măsurabilă	Evaluarea ulterioară a gradului de implementare a fiecărei recomandări trebuie să fie cât mai simplă posibilă
Accesibilă	Fiecare recomandare trebuie să fie realistă și fezabilă
Orientată pe Rezultat	Acțiunile sugerate trebuie să ducă la un rezultat concret
Încadrată în Timp	Fiecare recomandare trebuie să menționeze un cadrul temporal realist pentru implementare
Sugerează Soluția	Acolo unde este posibil, recomandarea trebuie să propună o soluție credibilă/viabilă, nu doar să solicite o „schimbare” sau „îmbunătățire”
Motivată de prioritizare, succesiune în timp și riscuri	Când sunt mai multe recomandări, cele urgente urmează a fi propuse în primul rând. Cele mai puțin urgente pot fi păstrate pentru rapoartele ulterioare
Argumentată	Recomandările urmează a fi bazate pe date și analiză de calitate înaltă și obiectivă. Acestea vor face referință la standardele aplicabile
Răspunde cauzei reale	Recomandările trebuie să abordeze cauzele problemei și nu simptomele acesteia
Țintită spre instituția responsabilă	Recomandările vor fi adresate unei instituții sau unui actor specific și nu „autorităților”, astfel încât să fie clar definită a cui este responsabilitatea pentru implementare

- Consultați versiunea preliminară a raportului și a recomandărilor cu un grup de experți/terțe persoane, care nu au fost implicați în procesul de monitorizare, pentru comentarii și, eventual, critică.
- Evitați formulările generale și evazive.
- Este recomandabil ca versiunea finală a raportului și a concluziilor să fie redactată înainte de a fi făcută publică.

¹⁰ Institutul pentru Drepturile Omului din Moldova (IDOM), Comisiile locale de monitorizare a locurilor de detenție: Ghid, 2011, p. 20-21.

¹¹ Monitoring Police Custody: A Practical Guide, p. 85.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

- ✓ **Având în vedere esența drepturilor persoanei reținute, pentru o bună realizare a monitorizării, este important ca avocații să conștientizeze în mod sistematizat acțiunile și aspectele ce urmează a fi observate în timpul reținerii persoanei, pentru a putea fi în mod facil identificate și reflectate în rapoartele de monitorizare:**
 - Urmărirea dacă organul de urmărire penală a respectat condițiile procedurii de reținere și citirea cu atenție a procesului-verbal de reținere.
 - Identificarea din conținutul fiecărui compartiment al procesului-verbal de reținere cerințele ce au fost omise sau încălcate.
 - Urmărirea dacă clientului i-a fost explicat fiecare drept al său și dacă a fost informat pentru ce semnează în procesul-verbal de reținere.
 - Urmărirea dacă drepturile persoanei reținute sunt respectate/asigurate efectiv, sau doar în mod formal.
 - Monitorizarea și verificarea dacă clientul a fost informat și au fost indicate circumstanțele și temeiurile reținerii.
 - Monitorizarea și verificarea faptului dacă au fost respectați termenii reținerii.
 - Verificarea faptului dacă au fost fixate cererile, obiecțiile sau plângerile reținutului.
 - Verificarea faptului dacă au fost indicate ținuta vestimentare, starea persoanei reținute.
 - Verificarea faptului dacă persoana reținută a avut discuții prealabile cu organul de urmărire penală, sau alte persoane, și dacă au avut loc acțiuni până la sosirea avocatului.
 - Verificarea asigurării traducerii/ inclusiv la reținerea de facto.
 - Verificarea indicării rezultatelor percheziției corporale.
 - Verificarea asigurării dreptului la avocatul ales.
 - Verificarea asigurării sau limitării dreptului la întrevederi confidențiale.
 - Verificarea acordării asistenței medicale pe parcursul reținerii, escortării, deținerii persoanei, inclusiv cea din contul propriu, dacă s-a solicitat.
 - Verificarea dacă persoana a fost supusă la intimidare psihologică, rele tratamente pe parcursul reținerii, escortării, deținerii persoanei.
- ✓ **Instrumentele de monitorizare vor fi puse în aplicare în urma instruirii a 100 de avocați care acordă asistență juridică garantată de stat, reprezentanți ai societății civile și ai Oficiului Avocatului Poporului. Instruirile vor spori capacitățile avocaților și ale apărătorilor drepturilor omului de a monitoriza și colecta date despre persoanele reținute și aflate în custodia poliției.**
- ✓ **Se propune aprobarea *Chestionarului de monitorizare a Izolatoarelor de detenție din subordinea Inspectoratului General al Poliției* prin hotărâre a CNAJGS. Includerea acestui chestionar în dosarul în apărare al avocatului care acordă asistență juridică garantată de stat, astfel încât completarea formularului să fie supusă procesului de monitorizare internă de către CNAJGS.**

**Chestionar-tip de monitorizare a izolatoarelor de detenție din subordinea Inspectoratului
General al Poliției**

Avocat-monitor: _____		Dosarul nr. _____	
I. DATE GENERALE CU PRIVIRE LA PERSOANA REȚINUTĂ			
<i>Notă: Dacă oricare din datele solicitate nu sunt disponibile, lăsați respectivul(e) rubrici libere.</i>			
1. Localitate:			
2. Inspectoratul de poliție:			
3. Numele persoanei suspectate (depersonalizat):			
4. Cetățenia:			
5. Loc de rezidență: rural / urban			
6. Vârstă:			
7. Gen:			
8. Studii: Nu are / primare / treapta II gimnaziu/ treapta III (liceu,colegiu, școală profesională) / superioare			
9. Loc de muncă: șomer / angajat în câmpul muncii			
10. Persoana suspectată vorbește/înțelege limba locală: DA / NU / Parțial / NȘ			
11. Persoana suspectată poate: a. Citi: DA / NU / NȘ b. Scrie: DA / NU / NȘ			
12. Persoana suspectată a fost reținută / arestată în trecut: DA / NU / NȘ			
13. Starea sănătății clientului:			
a. îl împiedică să înțeleagă sau să participe efectiv la proces		DA / NU / NȘ	
b. are nevoie de asistență medicală		DA / NU / NȘ	
c. are nevoie de medicamente în timp ce se află în arestul poliției		DA / NU / NȘ	
14. Vulnerabilitate specială a clientului:			
a. are dificultăți de înțelegere		DA / NU / NȘ	
b. are dizabilități fizice și locomotorii		DA / NU / NȘ	
c. are dizabilități senzoriale (auz, vedere, vorbire)		DA / NU / NȘ	
d. este instabil/bolnav mintal		DA / NU / NȘ	
II. REȚINEREA			
15. Data:		Ora:	
16. Temeiul reținerii:			
17. Adus la Inspectoratul de poliție:			
a. Adus cu mașina poliției		DA / NU / NȘ	
b. Escortat de ofițerul de poliție		DA / NU / NȘ	
c. De sine stătător		DA / NU / NȘ	
d. Timpul de deplasare și escortare la Inspectoratul de Poliție: mai puțin de 1 oră / 1-3 ore / mai mult de 3 ore			
18. Reținerea perfectată de drept la inspectoratul de poliție:		Data: Ora:	

19. Schimbarea în statutul persoanei suspectate: a. <i>DA / NU / NȘ</i> b. Care:
III. DREPTURILE DE PROCEDURĂ
1. Dreptul de a fi informat
20. Drepturile procesuale au fost aduse la cunoștință: a. Verbal: <i>DA / NU / NȘ</i> b. În scris: <i>DA / NU / NȘ</i> Dacă DA, atunci: a. S-a înmănat Scrisoarea de Drepturi b. Procesul verbal de reținere
21. Scrisoarea de drepturi este plasată într-un loc <i>vizibil și accesibil</i> pentru persoana reținută: <i>DA / NU</i>
22. Când au fost aduse la cunoștință drepturile procesuale: <i>La reținere și/sau arest / În timpul detenției la poliție / În timpul audierii / Alt interval de timp / Nu au fost aduse la cunoștință / NȘ</i>
23. Persoana a fost informată despre temeiurile reținerii: <i>DA / NU / Nu se aplică / NȘ</i>
24. Persoana a fost informată despre infracțiunea de comiterea căreia este suspectată: <i>DA / NU / NȘ</i>
25. Persoana a fost informată despre dreptul la asistența unui avocat ales: <i>DA / NU / NȘ</i>
26. Persoana a fost informată despre posibilitatea asistenței juridice garantate de stat: <i>DA / NU / Nu are nevoie / NȘ</i>
27. Persoana a fost informată despre dreptul de a solicita serviciile unui interpret: <i>DA / NU / Nu are nevoie / NȘ</i>
28. Persoana a fost informată despre dreptul la tăcere și de a nu depune declarații: <i>DA / NU / NȘ</i>
29. Persoana a fost informată despre dreptul a contacta o terță persoană: <i>DA / NU / NȘ</i>
30. Persoana a fost informată despre dreptul de a accesa documente relevante pentru stabilirea legalității arestului sau reținerii: <i>DA / NU / NȘ</i>
2. Dreptul de a avea acces la serviciile unui avocat
31. Asistența juridică a fost una obligatorie: a. <i>DA / NU / NȘ</i> b. Dacă DA, oferiți detalii:
32. Persoana suspectată a solicitat asistență juridică: a. <i>DA / NU / NȘ</i> b. Motivul pentru a cere asistență juridică sau pentru a refuza această asistență:
33. A fost înregistrată decizia cu privire la acordarea asistenței juridice: <i>DA / NU / NȘ</i>
<i>Dacă asistența juridică a fost solicitată sau a fost una garantată de stat</i>
34. A fost contactat avocatul: a. <i>DA / NU / NȘ</i> b. De cine:
35. Au fost întârzieri în contactarea avocatului: a. <i>DA / NU</i> b. Durata: c. Motivul:
36. Persoana suspectată s-a consultat cu avocatul: <i>DA / NU / NȘ</i>
37. Dacă persoana a fost consultată de un avocat: a. Avocatul a fost: <i>Avocat din Oficiu / Avocat ales / NȘ</i>

b. Avocatul a fost: <i>Avocat privat și plătit de persoana suspectată sau o rudă a ei / Avocat privat plătit din contul asistenței juridice garantate de stat (la cerere) / Avocat public / Altă opțiune / Nu știu</i>
38. Timpul efectiv petrecut în discuția confidențială cu persoana reținută: până la 10 min. / până la 30 de min. / mai mult de 30 de min.
39. A avut loc o consultație cu avocatul înainte de prima audiere la poliție: <i>DA / NU / NȘ / Nu se aplică dacă nu a fost audiere</i>
40. Avocatul a fost prezent la audierea bănuțului: <i>La toate audierile / La unele audieri (atunci când au fost mai mult de una) / La nici o audiere / Nu știu / Nu se aplică dacă nu a fost audiere</i>
3. Dreptul la asistență medicală
41. S-a oferit asistență medicală: <i>De un medic ales de persoana suspectată / De un medic ales de poliție / De un alt medic / Nu s-au oferit serviciile unui medic / NȘ</i>
42. Întârzieri în contactarea unui medic: a. <i>DA / NU</i> b. Durata: c. Motivul:
4. Protecția specială pentru copii și alte persoane suspectate vulnerabile
43. Ce aranjamente speciale au fost întreprinse: <i>Un pedagog sau psiholog a fost prezent / Un părinte a fost prezent / A participat un medic / NȘ</i>
5. Servicii de interpret și de traducere – Dacă persoana suspectată nu a vorbit sau înțeles limba locală, sau a înțeles-o doar parțial (Vezi întrebarea 10)
44. Persoana suspectată a fost informată despre drepturile sale procesuale într-o limbă PE CARE SUSPECTUL O ÎNȚELEGEA: <i>DA / NU / NȘ</i> S-a înmănat Scrisoarea de Drepturi în limba pe care o înțelege: <i>DA / NU / NȘ</i>
45. Interpretul a oferit traducere în timpul AUDIERII: <i>DA (în persoană) / DA (la telefon) / NU / Nu se aplică, dacă nu au fost audieri / NȘ</i>
6. Dreptul de a contacta rudele
46. Persoanei reținute i s-a oferit imediat dreptul de a telefona pe cineva din rude sau cunoștințe: <i>DA / NU / NȘ</i>
47. Persoana reținută a utilizat dreptul la apel telefonic? <i>DA / NU / NȘ</i>
7. Dreptul de nu fi supus torturii și tratamentului inuman și degradant și de a depune plângere
48. Persoana suspectată s-a plâns de acțiuni de violență/ maltratare (tortură, tratament inuman și degradant)? <i>DA / NU / NȘ</i>
49. Organul de urmărire penală a consemnat informația dacă persoana a prezentat semne vizibile de urme ale violenței? <i>DA / NU / NȘ / Nu a fost cazul</i>
50. Persoana supusă maltratării a depus plângere privind relele tratamente? <i>DA / NU / NȘ / Nu a fost cazul.</i>
51. Organul de urmărire penală a întreprins măsuri de a înregistra/consemna plîngerile/obiecțiile invocate de persoană cu privire la relele tratamente? <i>DA / NU / NȘ / Nu a fost cazul</i>
IV. AUDIEREA
52. Persoana suspectată a fost AUDIATĂ: a. <i>DA / NU</i> b. Dacă DA, de câte ori:
53. Audierea a fost înregistrată: <i>În scris (înregistrare text) / În scris (rezumat) / Electronic (înregistrări</i>

<i>audio sau audio-video) / Nu a fost înregistrată / NŞ / Nu se aplică, dacă nu au fost audieri</i>
54. Persoana suspectată a fost informată despre dreptul de a nu depune declarații: <i>DA / NU / NŞ / Nu se aplică, dacă nu au fost audieri</i>   a. După ce a fost notificată privind dreptul de a nu da depoziții, persoana suspectată a înțeles că tăcerea sa nu va avea consecințe nefavorabile: b. <i>DA / NU / NŞ / Nu se aplică, dacă nu au avut loc audieri</i>   c. Dacă NU, ofițerul a explicat conținutul dreptului: <i>DA / NU</i>
55. Persoana suspectată: <i>A răspuns la toate întrebările / A răspuns la unele întrebări / Nu a răspuns la întrebări / A făcut o declarație în formă verbală / A făcut o declarație în scris / Nu se aplică, dacă nu au avut loc audieri</i>
56. Persoana suspectată: <i>A fost audiată / A dat explicații în absența avocatului sau până la sosirea acestuia: DA / NU / NŞ / Nu se aplică, dacă nu au avut loc audieri</i>
V. PROGRESUL/REZULTATUL CAUZEI
57. Rezultatul reținerii de poliție: <i>Persoana suspectată a fost eliberată fără înaintarea formală a învinuirii / Sancțiune aplicată în afara instanței / A fost pornit dosar penal (persoana reținută a fost arestată) / A fost pornit dosar penal (persoana suspectată a fost eliberată, fiind în așteptarea examinării cauzei în instanța de judecată) / NŞ</i>   58. Timpul total de lipsire de libertate până la: _____ ore / _____ zile/ NŞ

Ce se întâmplă cu Dvs. dacă ați fost reținut/ă de poliție?

Începând cu 6 februarie 2019, orice persoană reținută de organele de forță va avea posibilitatea să-și afle drepturile chiar în interiorul Inspectoratelor de Poliție și Izolatoarelor de detenție. Aceasta grație *Scrisorilor de drepturi*¹² – postere informative ce au fost distribuite și afișate în toată Republica Moldova, inclusiv UTA Găgăuzia.

Ministerul Afacerilor Interne al Republicii Moldova în colaborare cu Fundația Soros-Moldova a lansat *Scrisoarea de drepturi* – un pliant destinat informării persoanelor reținute, într-un limbaj accesibil, despre drepturile pe care le au în perioada celor 72 de ore de aflare în custodia poliției.

Scrisoarea a fost elaborată în urma unui studiu¹³ efectuat de către Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova, parte a inițiativei regionale promovate în cadrul Rețelei Reformatoilor de Asistență Juridică (LARN), realizată concomitent în Georgia, Ucraina și Moldova. Cu sprijinul generos al MAI și cooperarea deplină a Inspectoratului General al Poliției, autorii studiului au monitorizat minuțios rutina de zi cu zi în cadrul unui Inspectorat de poliție din mun. Chișinău. Statutul de observatori independenți, cu acces nerestricționat în cadrul inspectoratului, le-a permis cumularea unui set vast de date veridice calitative referitoare la procedura de reținere. Una din recomandările propuse de către cercetători se referă la îmbunătățirea situației privind informarea persoanei reținute despre drepturile și garanțiile de care beneficiază conform legii prin revizuirea listei de drepturi existente și întocmirea ei într-un limbaj accesibil și simplu.

Astfel, Departamentul Justiție și Drepturile Omului al FSM a sprijinit activitatea grupului comun care au elaborat Scrisoarea de drepturi în baza Notei privind drepturile care însoțește Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale. Membrii grupului de lucru l-au adaptat la normele de drept ale RM și au adăugat și alte informații utile.

Scrisoarea prezintă detalii despre dreptul la asistență din partea unui avocat, dreptul la informare privind motivele reținerii, dreptul de a păstra tăcerea, dreptul de a avea acces la documente referitoare la reținere persoanei, dreptul de a contacta telefonic rudele sau alte persoane, dreptul la asistență medicală, dreptul la interpretare și traducere, și nu în ultimul rând informații despre durata privării de libertate.

Conform Legii cu privire la Poliție și statutul polițistului, polițistul este obligat să aducă la cunoștința persoanei private de libertate drepturile și obligațiile acesteia imediat după reținere. Informația despre drepturi se înmânează *în scris*. Totodată, persoana reținută are dreptul să primească de la organul de urmărire penală explicații asupra tuturor drepturilor

¹² Disponibil la: http://www.politia.md/sites/default/files/scrisoarededrepturi-letterofrights_a5_final_0.pdf

¹³ Reținerea persoanei de către poliție. Concluziile unei cercetări. Tudor Osoianu, Mihaela Vidaicu, Chișinău, 2015.

Disponibil la: <http://soros.md/files/publications/documents/Retinerea%20persoanei%20de%20catre%20politie.%20Concluziile%20unei%20cercetari.pdf>

procesuale. Explicațiile trebuie făcute într-un limbaj simplu, uzual, pentru a fi pe înțelesul persoanei reținute.

Persoana reținută trebuie informată despre drepturile sale într-o *limbă pe care o înțelege*. Astfel pentru a sprijini eforturile Poliției de a asigura acest drept, Fundația a efectuat traducerea scrisorii în 10 limbi de circulație sporită în Republica Moldova, cum ar fi limbile rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară, turcă, engleză, franceză, arabă, italiană, germană.

Această scrisoare este destinată persoanelor reținute de poliție, având scopul de a informa într-un limbaj accesibil reținutul despre drepturile pe care le are și nu substituie dreptul persoanei reținute ca, imediat după reținere sau după recunoașterea în calitate de bănuț/învinuit, să primească de la persoana care l-a reținut informație în scris despre drepturile de care dispune în virtutea pct. 2), alin. (2), art. 64, sau, după caz, pct. 2), alin. (2), art. 66 Cod procedură penală al RM, inclusiv dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa, precum și de a primi explicații asupra tuturor drepturilor sale din partea organului de urmărire penală.

Scrisoarea de drepturi a fost aprobată prin Ordinul Ministrului Afacerilor Interne nr. 192 din 29 iunie 2016 și a fi distribuită pentru utilizare instituțiilor cu competență de reținere din RM - toate Inspectoratele de Poliție, Poliția de Frontieră și Biroul de Migrație și Azil.

Scrisoare de drepturi¹⁴

Dacă sunteți reținut, aveți următoarele drepturi:

1. Asistență din partea unui avocat

- Aveți dreptul la un avocat. Dacă nu aveți suficienți bani pentru a achita serviciile unui avocat, aveți dreptul la un avocat plătit de către stat. Cereți ajutorul poliției pentru a lua legătura cu avocatul.
- Aveți dreptul la întâlniri confidențiale cu avocatul, nelimitate ca număr și ca durată.

2. Informații privind motivele reținerii și drepturile Dumneavoastră

- Aveți dreptul să știți de ce ați fost reținut și de comiterea cărei fapte sunteți suspectat.
- Aveți dreptul să cereți poliției informații și explicații cu privire la drepturile Dumneavoastră.

3. Dreptul de a păstra tăcerea

- Aveți dreptul să faceți declarații sau să refuzați să faceți declarații care țin de presupusa infracțiune. Consultați avocatul înainte de a lua decizia.

4. Accesul la documente

- Aveți dreptul să faceți cunoștință cu copia de pe procesul-verbal cu privire la reținere și cu copii ale tuturor hotărârilor care se referă la drepturile și interesele Dumneavoastră. Cereți poliției acces la aceste documente.

5. Înștiințarea rudelor sau a altor persoane

- Aveți dreptul să informați rudele sau o altă persoană la alegerea Dumneavoastră despre faptul că ați fost reținut și despre locul unde vă aflați în maxim 6 ore de la momentul când ați fost adus la poliție. Cereți poliției să vă ajute să informați persoana aleasă.
- În cazuri excepționale, poliția poate amâna înștiințarea rudelor sau a altor persoane cu până la 12 de ore de la reținere. Poliția este obligată să vă informeze cu privire la această decizie.
- Dacă sunteți cetățean străin, aveți dreptul să informați ambasada sau consulatul țării Dumneavoastră, iar dacă sunteți militar, aveți dreptul să informați unitatea militară în care vă faceți serviciul militar.
- Dacă nu ați împlinit 18 ani, poliția este obligată să informeze părinții sau reprezentatul legal despre reținerea și locul aflării Dumneavoastră.

¹⁴ Aprobata prin Ordinul Ministrului Afacerilor Interne al Republicii Moldova nr.192 din 29 iunie 2016.

6. Asistență medicală

- Aveți dreptul la asistență medicală independentă, inclusiv pe cont propriu. Informați poliția dacă aveți nevoie de a consulta de urgență un medic.

7. Interpretare și traducere

- Dacă nu cunoașteți limba română, aveți dreptul la traducător în mod gratuit.
- Traducătorul vă poate ajuta să comunicați cu poliția și cu avocatul Dumneavoastră, vă poate traduce anumite părți din documentele de care luați cunoștință.

8. Durata privării de libertate

- Puteți fi reținut de poliție pentru maxim 72 de ore. La sfârșitul acestei perioade, trebuie să fiți eliberat sau să fiți audiat de către un judecător, care va decide cu privire la continuarea privării de libertate.

Права Задержанного¹⁵

Если Вас задержали, у Вас есть следующие права:

1. Помощь адвоката

- Вы имеете право на адвоката. Если у Вас нет достаточного количества денежных средств для того, чтобы оплатить услуги адвоката, у Вас есть право на государственного адвоката. Попросите помощи у полиции, чтобы связаться с адвокатом.
- Вы имеете право на конфиденциальные встречи с адвокатом, неограниченные в количестве и продолжительности.

2. Информация об обвинении и Ваших правах

- Вы вправе знать, почему Вы были задержаны, и в совершении какого преступления подозреваетесь.
- Вы вправе потребовать у полиции информацию и разъяснения о Ваших правах.

3. Право хранить молчание

- Вы вправе делать или отказаться делать заявления, которые связаны с предполагаемым преступлением. Проконсультируйтесь с адвокатом, прежде чем принять решение.

4. Доступ к документам

- Вы вправе ознакомиться с копией протокола о задержании и с копиями всех решений, которые касаются Ваших прав и интересов. Потребуйте у полиции доступа к данным документам.

5. Уведомление родственников или других лиц

- Вы имеете право сообщить родственникам или другому лицу, по Вашему выбору, о том, что Вы задержаны и о месте Вашего пребывания в течении максимум 6 часов с момента Вашего поступления в полицию. Попросите полицию поставить в известность выбранного Вами человека.
- В исключительных случаях, полиция вправе повременить с уведомлением родных или других лиц до 12 часов, с момента задержания. Полиция уведомит Вас о своем решении.
- Если Вы являетесь иностранным гражданином, Вы вправе уведомить посольство или консульство Вашей страны, а если Вы военный, Вы вправе сообщить в воинскую часть, в которой Вы проходите воинскую службу.
- Если Вам не исполнилось 18 лет, полиция обязана уведомить родителей или законного представителя о задержании или месте Вашего нахождения.

¹⁵ Утверждено Приказом Министра Внутренних Дел Республики Молдова №192 от 29 июня 2016 года.

6. Медицинская помощь

- Вы имеете право на независимую медицинскую помощь, в том числе и за свой счет. Уведомите полицию, если Вам нужна незамедлительная медицинская помощь.

7. Устный и письменный перевод

- Если Вы не владеете румынским языком, вы имеете право на бесплатные услуги устного или письменного переводчика.
- Устный переводчик поможет Вам в общении с полицией и Вашим адвокатом, может перевести Вам часть документов, с которыми Вы ознакомливаетесь.

8. Срок лишения свободы

- Вы можете быть задержаны полицией максимум на 72 часа. По истечении данного срока, Вас должны отпустить или Вы должны быть заслушаны судьей, который примет решение о продлении лишения свободы.